

СОЦІАЛЬНО-ЕФЕКТИВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ЧИННИК СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Шавкун І.Г. (м. Запоріжжя)

Анотація

Розбудова в Україні соціальної держави та входження до світового співтовариства обумовлює необхідність переходу до нової парадигми менеджменту. Це потребує розробки ефективного соціально-зорієнтованого менеджменту, адекватного сучасним світовим досягненням науки і практики управління, новим політичним настановам, характеристикам соціально-орієнтованої ринкової держави.

Ключові слова

СОЦІАЛЬНО-ЕФЕКТИВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ, НОВА ЕКОНОМІКА, ЗМІШАНА ЕКОНОМІКА, СОЦІАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНА ЕКОНОМІКА, СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА, РУШІЙНІ СИЛИ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА, КОНКУРЕНТНОСПРОМОЖНІСТЬ

Вступ

Для сучасного українського суспільства проблема соціально-ефективного менеджменту має особливе значення. Від того, наскільки ефективною буде взаємодія влади і суспільства залежить результат соціального реформування.

Проблеми соціального менеджменту як міждисциплінарного об'єкта розглядався в різних філософських працях як вітчизняних, так й зарубіжних науковців [1-8]. Однак, стан дослідження зазначеної проблеми потребує подальшого вивчення. Тому **метою даної статті** є аналіз впливу менеджменту на розвиток соціуму.

Обговорення проблеми

Культура наукового дослідження перш за все потребує визначення змісту таких термінів як „розвиток суспільства”, „рушійні сили розвитку суспільства”, „менеджмент”, „соціально-ефективний менеджмент”.

Так, «соціальний розвиток» тлумачиться як - сукупність економічних, соціальних, політичних, духовних процесів, що розгортаються в суспільстві [8]. «Сталий розвиток» (sustainable development) - у формулюванні ООН означає розвиток суспільства, яке дозволяє задовольняти потреби нинішніх поколінь, не завдаючи при цьому збитку можливостям, майбутнім поколінням, що залишаються в спадок, для задоволення їх власних потреб [9]

Рушійні сили розвитку суспільства визначаються в літературі як істотні, необхідні, тривало діючі чинники, що забезпечують функціонування і прогрес суспільства. [10].

Традиційно виділяються наступні групи чинників соціального розвитку:

- *економічні*, пов'язані з рівнем соціально-економічного розвитку країни і кожного конкретного регіону, особливостями розвитку соціальної

інфраструктури, характером і типом власності на підприємствах, розподільних відносин;

- *політичні*, такі, що характеризують суть і вплив соціальної політики на підвищення потенціалу соціальної сфери, реалізацію правових гарантій у області соціального відтворення населення, соціальну підтримку і допомогу депривованим верствам населення, а також соціально-політичної ситуації на її розвиток;

- *правові*, обумовлюючі законодавчі норми і правовідносини у області регулювання соціальних відносин, рівень правосвідомості населення;

- *культурні*, визначаючі дію системи етичних і культурно-духовних цінностей, норм і традицій, пануючих в суспільстві, їх регіональних особливостей на соціальні відносини;

- *природнокліматичні*, такі, що підкреслюють особливості природного середовища, заселеного населенням, і екологічну ситуацію в регіоні і що впливають на стандарти і спосіб життя населення;

- *соціально-демографічні*, такі, що враховують чисельність населення по соціальних групах і їх стано-віковий склад, народжуваність і смертність, міграцію, зайнятість, професійно-кваліфікаційну структуру;

- *національно-етнічні*, такі, що визначають дію на соціальні процеси в суспільстві і регіоні національного менталітету, інтересів, традицій і звичаїв;

- *соціально-психологічні*, такі, що представляють особливості прояву в соціальних відносинах настроїв, переживань, очікувань населення, їх устремлінь, особових і групових установок.

Щодо поняття «менеджмент», то Великий тлумачний словник сучасної української мови наводить таке його визначення: «сукупність принципів, методів, засобів і форм управління виробництвом з метою підвищення його ефективності, збільшення прибутків» [11, 518]. У Словнику американських бізнес-термінів зміст цього ж поняття (management) розглядається як: 1) мистецтво й наука планування, організації, керівництва й контролювання роботи інших для досягнення певних цілей; 2) процес прийняття рішень і лідерство; 3) група осіб усередині організації, до обов'язків яких входить прийняття рішень і управління [12, 190].

Головним критерієм менеджерської діяльності є *ефективність*, саме тому вона служить ключовим поняттям у менеджменті. Ефективність діяльності може оцінюватися на різних рівнях: менеджер, підрозділ, організація, галузь і управління державою.

Ефективність менеджменту - це ступінь досягнення результатів менеджменту відповідно до стратегії, її реалізації, в рамках обмежень на терміни і використовувані ресурси. Таким чином, ефективність розуміється як ціннісна характеристика діяльності, що виявляється в менеджменті в ступені досягнення мети і результативності управління.

Можна виділити такі види ефективності менеджменту [13]. *Адміністративна ефективність* менеджменту виявляється в чіткому ухваленні рішень, розподілі функцій управління, прав і відповідальності між ланками, використанні принципів і правил. *Економічна ефективність* менеджменту оцінюється фінансовими і економічними показниками, такими як прибуток, рентабельність, ліквідність, платоспроможність, собівартість. *Соціальна ефективність* менеджменту виражається в системі відносин між всіма учасниками: керівництвом, персоналом, клієнтами, постачальниками, акціонерами, засновниками, посередниками, населенням, державними органами. Соціальній ефективності менеджменту відповідає розуміння організації як відкритої соціальної системи, пов'язаної з організаційним світом. У відкритій соціальній системі соціальна ефективність менеджменту - це, перш за все, баланс інтересів різних взаємодіючих сторін.

Соціально-ефективний менеджмент передбачає, що ефективність роботи організації покликана забезпечити функціонування соціуму країни і задовольнити соціальні інтереси різних шарів суспільства. Поза "світом організацій" неможливо здійснити ці суспільні функції. Взаємодія між цими двома функціями, економічної і соціальної, непрямым чином закладено в діяльності самих організацій. З одного боку, без позитивних економічних результатів роботи організацій неможливо задовольнити соціальні потреби членів суспільства. А з іншого боку, задоволення соціальних інтересів різних шарів суспільства приводить до зростання довіри її членів до організацій і держави, і тим самим створює соціальну стабільність, необхідну для сталого розвитку економіки організацій, а, відтак, і всього соціуму.

Виступаючи як органічна частина будь-якої соціальної системи, менеджмент за умов різного соціального устрою набуває певного характеру і може розглядатися в рамках таких типів, як адміністративно-командний, інформаційно-аналітичний, соціально-зорієнтований [3].

Адміністративно-командний тип менеджменту характерний для країн з тоталітарним режимом, де в ході історичної практики складався жорсткий бюрократичний регламент, панування адміністративних та державних структур, силових методів управління, що суттєво послаблює механізми саморегулювання та самоуправління громадян, альтернативність рішень. І хоча адміністративно-командні методи управління можуть бути історично виправданими і досить ефективними у надзвичайних умовах (під час соціальних криз, війн, природних і антропогенних катастроф), домінування таких методів в управлінні суспільством неминуче приводить до обмеження свободи, творчого розвитку особистості, примусової влади та ідеологізації суспільного життя, тотальної залежності особистості від держави.

До інформаційно-аналітичного типу управлінської діяльності належить така, що використовує інформаційні технології, комп'ютерну

обробку різноманітних даних. Одним з характерних недоліків такого типу управлінської діяльності стає надлишок різноманітних даних, що посилює проблему їх використання для здійснення адекватного, оперативного та ефективного управлінського рішення.

Найбільш близьким до інтересів і потреб людей виступає *соціально-зорієнтоване управління*, яке за ринковими відносинами та економічними інтересами “бачить” людину і включає її у механізм регулювання соціальних процесів. Така управлінська діяльність може використовувати й адміністративно-командні, й інформаційно-аналітичні методи, але на першому місці знаходиться соціальна мотивація у вигляді високого соціального захисту людини, мотивації її праці та життєдіяльності. Цей тип управління, можливо, є найбільш прийнятним для українського суспільства, що зафіксувало у Конституції необхідність створення соціальної правової держави.

Враховуючи, що економічну базу соціальної держави складає “змішана економіка”, вважається слушним зупинитися на сутності цього феномену.

Дискутуючи про соціально-економічну суть постіндустріальної господарської системи, науковці схилиються до визнання її змішаної природи [14; 15]. У зв'язку з цим в нашій країні при проведенні реформ також орієнтуються на модель змішаної економіки, в якій поєднуються вимоги ринкової раціональності з правом будь-якого індивіда на долю у виробничому житті та достатнє матеріальне забезпечення (“солідарні ринкові відносини”). У таких умовах соціально-зорієнтоване управління передбачає спрямування дії ринкових сил у такий спосіб, щоб захистити громадян від стихійної випадковості, забезпечити економічну стабільність.

Слід зазначити, що поняття «змішана економіка» і «соціально-орієнтована економіка» - не тотожні.

Соціально-орієнтована змішана економіка містить в собі дві складові: «соціальність» і «змішаність».

Під «змішаною» сучасною економікою слід розуміти поєднання різних форм організації суспільного виробництва - державного регулювання ринкової конкуренції, внутрішньофірмового планування, вивчення попиту і пропозиції тощо.

Особлива роль в управлінні змішаною економікою належить державі, і її роль надзвичайно багатообразна. Теоретик неінституціоналізму Дж. Бьюккенен виокремлює два призначення держави: «держава, що захищає» і «держава, що виробляє» [16, 23]. Перша функція є результатом угоди людей, її виконання служить гарантом дотримання їх конституційних прав. Друга функція представляє державу в ролі виробника суспільних благ і реалізується вона як договір між громадянами з приводу задоволення їх сумісних потреб у ряді товарів і послуг.

Соціально-зорієнтований менеджмент в такому разі спрямовується на створення такої "соціальної мережі" організації життя громадян, в якій буде здійснюватися перерозподіл доходів між різними соціальними верствами населення через встановлення прийнятної системи оподаткування, фінансування соціальних програм, заохочення добродійницької діяльності, і будуть забезпечуватися оптимальні умови для реалізації здібностей та інтересів громадян, їх соціальна злагода.

Для соціальної економіки характерна пануюча роль сфери послуг, особливо таких її галузей, як охорона здоров'я, освіта, наука, мистецтво і культура. Країни з соціально-орієнтованою економікою характеризуються розвиненою системою соціального страхування і соціального забезпечення, прагненням до встановлення в суспільстві соціального партнерства. Першочерговим завданням соціальною держави є забезпечення соціальних гарантій. Реалізація ідеї соціальної держави сприяла стабілізації життя в Західній Європі після Другої світової війни, подоланню конфронтації в суспільстві, формуванню позитивних настанов у суспільній свідомості. Сьогодні соціальна держава стала базовою ознакою не тільки всіх західноєвропейських країн разом з ринковою економікою і представницькою демократією, але й в цілому країн з новою економікою.

У центрі уваги соціальної економіки знаходиться людина з його потребами і цінностями. Тому, одним з головних завдань соціально-зорієнтованого менеджменту є підтримка тих соціальних інститутів, які використовують найбільш дефіцитні і необхідні для майбутнього "людські ресурси", виявлення унікальних і важко відтворних ресурсів, пошук технологій їх збереження. Ми маємо на увазі перш за все освіту і науку. Успішний соціально-зорієнтований менеджмент покликаний створити умови для майбутнього розвитку країни.

У суспільній практиці виокремлюються різні моделі соціальної держави (скандинавська, американська, німецька тощо), які відбивають як універсальні риси такого державного устрою, так і національно-специфічні особливості соціального буття людей, уособлюють як позитивні досягнення, так і наявні суперечності соціального будівництва.

З соціально-психологічної точки зору моделі соціальної держави часто поділяють на ліберальні, консервативні і соціал-демократичні. Так ліберали визнають необхідність турботи про найменш забезпечені *верстви* населення і виходять з того, що система соціального забезпечення не повинна підривати трудову мотивацію громадян (США, Канада, Австралія).

Консерватори (Австрія, Франція, Німеччина, Італія) вважають, що в основі соціальної політики повинна бути боротьба з гострими соціальними бідами, а також підтримка сім'ї, розвиток індивідуальної відповідальності.

І, нарешті, соціал-демократи (Швеція) вважають, що ринок не може задовольнити потреби всіх груп в суспільстві, тому соціальні послуги повинні виявлятися на універсальній основі, а не із залежності від перевірки ступеня їх потреб.

Для України, враховуючи традиції, особливо важлива координуюча роль держави як головного суб'єкта соціальної політики. Без прямої участі держави у фінансуванні і організації соціальної політики неможливо забезпечити ефективне функціонування соціальної сфери, розширене відтворення населення.

Важливим показником соціальної орієнтованості держави є об'єм і характер фінансування державою соціальних програм, а також співвідношення статей витратної частини держбюджету.

Україна сьогодні навряд чи може вважатися соціальною державою. Про це свідчать як основні економічні показники розвитку країни, так і низький рівень соціального самопочуття значної частини українців. Дотепер ще сильні настрої соціального утриманства і невіри у власні сили. Більш того, в ході ринкових перетворень в Україні соціальна політика лише формально розглядалася як один з ключових елементів її економічної стратегії. На початковому етапі реформ не було загальнодержавної програми, здатної стати основою стратегії соціально розвитку України, а завдання в соціальній сфері зводилися в основному до пом'якшення соціальних наслідків економічних перетворень. Система гарантій і пільг, що діє сьогодні в Україні, відтворює елементи соціалістичної моделі розподільних відносин і заснована на командній ролі держави щодо зборів і розподілу фінансових коштів. У реальній же ринковій економіці основними процесами відтворення є заробітна платня і розвинена система соціального страхування. Таке положення можна пояснити патерналістською політикою держави, що майже 80 років дотримувалися у колишньому СРСР. Не можна скидати з рахунків й ідеологічний аспект такої політики, коли протягом багатьох років народу вселялася думка про дбайливу соціалістичну державу, що знімало питання про особисту відповідальність. Становлення української соціальної держави має базуватися на таких засадах, які б забезпечили самоідентифікацію українського народу, його інтеграцію у громадянське суспільство. Здійснення відповідних економічних, політичних, соціальних заходів для реалізації цієї мети потрібно реалізувати не методом спроб і помилок, а на основі чітко продуманої управлінської стратегії і тактики, взаємодії управління, влади і держави як безпосереднього регулятора відносин між людьми, що визначає і напрямки і зміст діяльності людей.

Сьогодні економічний рівень України, якість життя населення та конкурентні позиції країни у світі навіть приблизно не віддзеркалюють якості її людського та інтелектуального капіталу. З метою обговорення та розробки національної стратегії конкурентоспроможності країни у глобальній економіці знання Президент України підписав розпорядження про проведення у жовтні 2006 року Міжнародного форуму, присвяченого

питанням конкурентоспроможності України в умовах міжнародної інтеграції [17]. Така концепція, будучи впливовим інструментом практичної політики, має охоплювати не тільки суто економічні показники, але й оцінює економічні наслідки важливих для сталого зростання неекономічних явищ— таких, як якість політичних процесів та суспільного управління, рівень освіти, наукова база, верховенство закону, розвинутість інформаційної інфраструктури, сприятливість культури та системи цінностей для інновацій.

Розробка національної моделі формування нової, соціально-орієнтованої конкурентоспроможної економіки в Україні не може не враховувати досвід передових країн, розвинуті економіки яких переходять до нової якості - економіки знання, що базується на інтелектуальному та людському капіталі, де додана вартість все більше виникає у процесі генерування та використання знань. Головним джерелом економічного зростання та конкурентоспроможності в економіці знання все більшою мірою стає виробництво не стільки товарів, скільки ідей та знань. Без цього не обійтися хоч би тому, що нова економіка може функціонувати тільки в несутеречливому міжнародному середовищі. Така нова економіка при всіх її моделях може успішно функціонувати в глобальному середовищі лише на основі вироблення і використання нових знань. Це повинно бути стратегічною метою розвитку країни.

Висновки

Вивчення існуючого світовою досвіду нової економіки має істотне значення для розбудови нашої країни, зокрема, з погляду пошуку шляхів соціальної ефективності. Типологічні характеристики цієї економічної системи включають ряд загальних ознак. По-перше, нова економіка, на відміну від класичного капіталізму, існує в більшості країн у формі змішаної, соціально-орієнтованої економіки. Жодна з країн змішаної економіки не відмовляється від регулюючих і підприємницьких функцій держави. По-друге, нова економіка є за своєю внутрішньою природою багатосуб'єктною: у ній представлені (у різних країнах різною мірою) як приватний (ринковий), так і суспільний (квазіринковий) сектори господарства. Доринкові і позаринкові сфери економіки зовсім не виступають відмираючими устроями в межах пануючої ринкової системи. Великих успіхів досягають саме ті країни, де реально сформована система всіх секторів економіки, Ефективність менеджменту соціальної системи знаходиться в безпосередній залежності від оптимального поєднання як планової, так і ринкової складової в економіці і виступає умовою розвитку суспільства.

Джерела

1. Алехин В.В. Отчуждение и социальное управление (философско-социологический анализ). Монография. – Донецк, - 2000. – 92 с.

2. Бурега В. В. Соціально-адекватний менеджмент: концептуалізація моделі: Автореф. дис. ... докт. соціолог. наук.: 22.00.01 / Національна академія наук України. Інститут соціології. – К., - 2003 – 45 с.
3. Діденко Н. Г. Взаємодія управління, влади і держави як предмет філософського аналізу: Автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.03 / Донец. нац. ун-т. — Донецьк, - 2002. — 19 с.
4. Адров В. М. О формировании социально-ориентированной экономической политики в условиях информатизации общества // Новая политика для новой экономики: альтернативы рыночному и консервативному фундаментализму. Доклады и выступления на международной научной конференции 22-23 мая 2003г. в РГБ. - М., - 2003. – с. 192-194.
5. Дворкина Т. А. Социальное государство и социальная защита населения// Социально-экономический ежегодник - 2003, - Краснодар, ЮИМ, - 2003. - с. 15-18.
6. Шапиро Н. А. Методология Модерна и Постмодерна в экономико-теоретических построениях индустриального и постиндустриального общества. // Экономическая теория в XXI веке - 1(8): Экономика Постмодерна / Под. ред. Ю. М. Осипова и др. - М.: Экономистъ,- 2004. - с.87-96.
7. Castells M. The Rise of the Network Society. - L., 1996.
8. Соціальний розвиток // <http://www.glossary.ru/cgi-bin/>
9. Сталий розвиток // http://www.worldbank.org/depweb/beyond/wrru/wnr_01.pdf
10. Яценко Н. Е. Толковый словарь обществоведческих терминов.- СПб., - 1999 // <http://www.slovari.info/philosophical/289.html>
11. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. І голов. Ред.. В. Т. Бусел. – К., Ірпінь: ВТФ «Перун», - 2002 – 1440 с.
12. Donald L. Caruth & Steven Austin Stovall. NTC's American Business Terms Dictionary. National Textbook Company. Lincolnwood, Illinois, USA, 1994 – 330 p.
13. Павлов В. П. Философские основания менеджмента: деятельностный подход: Автореф. дис... канд. филос. наук: 09.00.11 / Казанский гос. Техн. Ун-т им. А. Н. Туполева — Казань, - 2004. - 23 с.
14. Гукасян Г. М. Экономическая теория проблемы «новой экономики», - СПб.: Питер, - 2003. - 192с.
15. Стрелец И А. Новая экономика и информационные технологии. - М.: «Экзамен», - 2003. - 256 с.
16. Бьюккинен Дж Избранные труды. Т. I. - М.- 1997. – 350 с.
17. Конкурентоспроможність України як національна ідея // <http://www.compete.org.ua/>

Стаття надійшла 25.06.06 р.